

МЕХАНІЗМИ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ

**САРАПІНА О.А., ДОКТОРАНТ,
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

У статті проаналізовано фінансовий аспект реструктуризації. Звернуто увагу на зміну відносин власності, лібералізацію цін, демонополізацію економіки, антикризову стабілізацію.

The financial aspect of reorganization is analyzed in this article. The attention is drawn to the change of property relations, price liberalization, economy demonopolization, anti-crisis stabilization.

Постановка проблеми. При формуванні наукової парадигми фінансової реструктуризації розробка концепції антикризового управління організацій була викликана необхідністю створення управлінського інструментарію для проведення синхронних внутрішньогосподарських змін. Нова стратегія змін орієнтувалася на технологічне й соціотехнічне конструювання внутрішнього середовища організації у відповідь на зовнішні різноманітні й рухомі умови. Розуміння підприємства як складної ієрархічної соціальної організації робить центральною проблему реструктуризації як результату не тільки внутрішніх змін, але й зовнішніх трансформаційних впливів.

Аналіз досліджень і публікацій. Сутність менеджменту перетворень полягає в тому, щоб на основі глибокого аналізу реальних ситуацій в динаміці знайти форми й методи пошуку відповіді на постійні зміни зовнішнього середовища й за допомогою відповідних заходів забезпечити життєздатність. Серед подібних змін мають місце, як зазначає Барановська Т.І., економічні (глобалізація ринку, його регіональна диференціація і т.д.), технологічні (поява нових технологій), політико-правові (зміни в законодавстві), соціально-культурні (наприклад, демографічні) і природно-екологічні (кліматичні умови) тощо. [1, с. 34].

Зміни в стратегії, виробничих процесах, структурі кадрів

підприємства можуть здійснюватися повільно, крок за кроком, але можуть бути й різкі зміни, круті повороти, що й обумовлює еволюційний або революційний шляхи перетворень. Величезне значення в даний момент, зазначає Амоша О., має реструктуризація підприємств і організацій, що провадиться шляхом здійснення організаційно-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на зміну структури управління, підтримку форм власності, здатних забезпечити фінансове оздоровлення підприємств і організацій, збільшення випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва. Розвиток спільних малих і середніх підприємств буде сприяти оптимізації виробничої реакції на потреби, виробництва й населення, що змінюються [2, с. 347].

Увесь світ перебуває сьогодні в таких умовах, коли підприємства для виживання на ринку й забезпечення конкурентоспроможності змушені вносити зміни в господарську діяльність. В умовах інтернаціоналізації й глобалізації економіки об'єктивна потреба в змінах стала виникати практично повсякденно. У практиці наукових досліджень усе більше уваги стало приділятися так званому "менеджменту змін" [3, с. 15].

Концепція управління перетвореннями бізнесу стосується будь-яких змін у стратегії, виробництві, структурі й культурі як приватних, так і державних підприємств. "Менеджмент змін", зазначає Барановська Т.І., включає всі аспекти управління (організаційні, кадрові, комунікаційні, інформаційні) [4, с.44].

У світовій практиці накопичений багатий досвід реструктуризації виробництва, розроблені основні її моделі - вартісна, портфельна, ділової досконалості, прагматична, але поняття реструктуризації підприємств не одержало ще єдиного трактування, чіткого сутнісного відокремлення від інших понять, що характеризують процеси перетворення господарюючих суб'єктів: реорганізації, корпоратизації, реформування й ін.

Джозеф Рафаель Блазн [5, с.140], Джон Д. Саліван [6, с.62], Еліс Джон [7, с. 150] розглядають наслідки реструктуризації у вигляді корінних змін у діяльності підприємства, в управлінні ним, у його робочій силі й у структурі фінансів з метою підвищення прибутковості, скорочення витрат і поліпшення якості продукції. Так само реструктуризація визначається ними як "структурна перебудова з метою забезпечення ефективного розподілу й вико-

ристання всіх ресурсів підприємства (матеріальних, фінансових, трудових, землі, технологій), що полягає у створенні комплексу бізнес-одиниць на основі розподілу, об'єднання, ліквідації (передачі) діючих і організації нових структурних підрозділів, приєднання до підприємства інших підприємств, придбання визначальної частки в статутному капіталі або акцій сторонніх організацій". Таке трактування реструктуризації стосується підприємств незалежно від умов, у яких вони функціонують. Однак їхня реструктуризація в економіці, що трансформується від командно-адміністративної системи до транзитивної, має свої особливості, які одержали відбиття у відповідних дослідженнях учених. Головна особливість указується в роботах Б. Міллера: "Реструктуризація полягає в найбільш повній адаптації до нових умов господарювання; під час реструктуризації створюються підприємства, здатні ефективно працювати в ринковому середовищі" [8, с. 150].

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує дві точки зору на поняття "реструктуризація підприємства". Відповідно до першої точки зору, поняття реструктуризації розглядається в найбільш загальному вигляді як "будь-які зміни стратегічного характеру на підприємстві". Подібну оцінку приводить Войцеховський І.В., Водачек Л.М: "...реструктуризація - це комплексні й взаємозалежні зміни структур, які забезпечують функціонування підприємства у цілому" [9, с. 59].

Друга група авторів у своїх визначеннях реструктуризації наголошує на її окремих аспектах - цілях, напрямках проведення й формах реалізації. Так, Павлов В., Паровий О. відзначають націленість процесу реструктуризації на "збільшення продуктивності праці й конкурентоспроможності підприємств, що має на меті підвищення ефективності виробництва й ефективного розподілу ресурсів" [10, с.75].

На наш погляд, поняття реструктуризації можна сформулювати в такий спосіб: реструктуризація - це перебудова підприємства, націлена на підвищення його конкурентоспроможності й здійснювана завдяки змінам у використанні ресурсів і в напрямках діяльності для досягнення цілей підприємства. На нашу думку, в умовах становлення економіки інформаційного типу реструктуризацію можна визначити як "здійснення адміністративно-економічних, правових, технічних

заходів, спрямованих на зміну структури підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм, здатних привести підприємство до фінансового оздоровлення, збільшення обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищення ефективності виробництва" [11, с.27].

Особливості реструктуризації підприємств під час становлення транзитивної економіки зводяться до того, що реструктуризація підприємств: забезпечує їх адаптацію й виживання; сприяє досягненню фінансово-економічних успіхів; що вона пов'язана зі зміною форми власності й організаційно-правового статусу; що вона призводить до зміни форм і методів управління виробництвом, виробничо-технологічної структури відносин з контрагентами й державою.

Наведені формулювання не дають можливості в комплексі оцінити особливості реструктуризації підприємств в умовах становлення економіки інформаційного типу. Вони відбивають лише окремі риси реструктуризації, не охоплюючи проблему у цілому. Особливості реструктуризації підприємств в умовах становлення ринкового середовища були представлені за двома головними ознаками: пов'язані з організацією діяльності підприємств; і пов'язані зі здійсненням макроекономічних реформ економіки, що трансформуються [12, с. 15].

Реструктуризація трансформує організацію діяльності підприємства за глибиною здійснення, за масштабами проведення, за базою здійснення, за цільовими настановами.

Трансформаційні зміни активів, пасивів підприємства безсумнівно спричиняють зміну організаційної структури, що, на думку Ансоффа І., є значним важелем як за масштабом проведення, так і за базою здійснення [13, с.201]. Одночасно реструктуризація втілюється в особливостях, пов'язаних зі здійсненням макроекономічних реформ, що і представляє собою переважаючу форму змін, які характеризують економіку, що трансформується, однак автор не враховує взаємозумовленість характерних рис реструктуризації, які нероздільно пов'язані з організацією діяльності й з макроекономічними реформами. Така взаємозумовленість виражається у фінансових інструментах, що застосовуються у мікроекономічній діяльності реструктуризаційних заходів. Існування першої групи

особливостей обумовлюється відмінностями в організації діяльності ринково орієнтованих і підприємств командно-адміністративної системи. Другою особливістю реструктуризації, що природно випливає з першої, є масштабність реструктуризації. Оскільки переважна більшість підприємств будувала свою діяльність на соціалістичних засадах, то всі вони зіштовхуються з необхідністю реструктуризації.

Саме ці відмінності, що мають глибинний принциповий характер, визначають те, що реструктуризація ринково орієнтованих підприємств полягає в корекції організації діяльності. Що стосується постсоціалістичних підприємств, то їхня реструктуризація пов'язується з корінною перебудовою організації діяльності. Можна стверджувати, що однією з особливостей реструктуризації підприємств в умовах становлення інформаційної економіки є глибина реструктуризації, під якою ми розуміємо радикальну перебудову організації діяльності підприємства.

Уже склався загальний погляд на зміст головних економічних завдань, які варто вирішити в перехідний період. Це зміна відносин власності, лібералізація цін, демонополізація економіки, антикризова стабілізація. Як справедливо відзначає Покатилова О., "реструктуризація виступає у вигляді системи взаємозалежних змін у структурі економіки на макро- і мікрорівнях" [14, с. 12].

У західних корпораціях найбільше поширення одержала вартісна модель реструктуризації, в основі якої лежить ідея збільшення ринкової вартості компанії, що досягається шляхом дослідження потенціалу внутрішніх і зовнішніх перетворень і виходу на оптимальний рівень вартості.

Обумовленість регулярної структурної перебудови економіки під впливом протиріч продуктивних сил, що безупинно розвиваються, і виробничих відносин, які сформувалися, виступає як об'єктивна закономірність, що мотивується дією унітарних об'єктивних законів товарного виробництва, насамперед, законів вартості, конкуренції співвідношення індивідуальної й суспільної вартості.

Безперервне прискорення процесів розвитку суспільного виробництва викликає відповідну економічну реструктуризацію. Економічна реструктуризація виникає, функціонує й розвивається на основі вимог і дій системи об'єктивних економічних законів.

Важливу роль у системі економічних законів ринку, зазначає Михальцов Ю.А., відіграє закон вартості, зміст якого проявляється у трьох основних вимогах [15, с.91]:

— вартість товару формується суспільно необхідними витратами праці, капіталу, знань, фізичних і духовних сил людини в процесі суспільно корисної діяльності;

— витрати на створення товару повинні відповідати суспільно необхідним нормам, перевищення яких веде до збиткової діяльності, а зниження - до одержання більш високого прибутку;

— обмін товарів і послуг відбувається на основі еквівалентності, на основі обміну рівновеликих вартостей.

Економіка інформаційного типу не терпить неефективної роботи. Тому в нових умовах, на думку автора, реструктуризація є єдиним способом зняття протиріч між вимогами ринку й застарілою моделлю функціонування підприємства, насамперед за рахунок глибокої й всебічної перебудови.

Реструктуризація підприємств може бути спрямована саме на досягнення максимізації прибутку, оскільки підприємства виходять на якісно новий рівень функціонування.

Однак, будь-які прояви реструктуризаційних заходів неможливі без дії фінансових важелів. Фінансовий аспект реструктуризації, з позиції автора, полягає у використанні різноманітних методів й інструментів з метою підвищення ефективності формування й використання фінансових ресурсів підприємства. Оптимальні умови залучення додаткових засобів повинні створюватися в процесі емісії корпоративних цінних паперів і в ході їхньої конвертації в різні форми.

Фінансова реструктуризація, зауважує Нурієв Р., є основною складовою частиною короткострокової реструктуризації, це комплекс засобів за оптимізації взаємин підприємства з його фінансовими контрагентами (кредиторами й боржниками) з метою підвищення ефективності використання власного капіталу [16, с.45].

Фінансова реструктуризація реалізується у змінах структури капіталу, розмірів і умов залучення позикових засобів і власного капіталу, а особливо в перегляді явних боргів, належить до пасивних перетворень. Пасивна реструктуризація одержала назву завдяки двом особливостям: по-перше, короткострокові

перетворення зосереджені на найбільш швидко реалізованих заходах, які не передбачають серйозного втручання у виробничі й організаційні системи підприємства; по-друге, пасивне трансформування стосується в основному тих фінансових статей балансу підприємства, які включаються в пасив балансу, тобто власного капіталу й боргових зобов'язань.

Метою реструктуризації зобов'язань є зменшення сукупного показника ваги виплат по відсотках і штрафних санкціях з використання кредитних засобів. Така реструктуризування, зауважує Коласс Б., передбачає обов'язкову участь кредиторів і акціонерів. Зміст і способи фінансової реструктуризації сфокусовані на реорганізації боргів і капіталу. Фінансова реструктуризація може також включати зміни напрямків господарської діяльності, ліквідацію збиткових підрозділів, продаж невикористовуваних потужностей [17, с. 14].

Найбільшого значення набуває фінансова реструктуризація завдяки її короткостроковому періоду здійснення, а також властивим їй стратегічним цілям, спрямованим на підвищення ефективності виробництва. Фінансова реструктуризація мінімізує загрозу ліквідації підприємств і в такий спосіб створює умови для інвестування інших реструктуризаційних засобів.

Мета фінансової реструктуризації - стабілізація фінансового стану підприємства, надання гарантії по життєздатності в короткостроковій перспективі. Білік М. розділяє реструктуризацію на пасивну й активну за критерієм методів здійснення [18, с.22]. При цьому фінансовий інструмент здійснення даного процесу вже згрупований в одну групу, що поєднує "реструктуризацію зобов'язань", "мирові угоди", "боргові свопи". Фінансові інструменти даного процесу тісно пов'язані з юридичними й вони неможливі без застосування фінансових і навпаки. Те ж можна відзначити й про активне реструктуризування, що поєднує інституціональне й операційне реструктуризування.

Інституціональні перетворення неможливі без здійснення операційних заходів. Така класифікація в позитивному аспекті застосовна для диференціації методів здійснення реструктуризації й виявлення із загального числа методів саме фінансових, втілюваних у фінансовій реструктуризації, але вона втрачає такий значний фактор як взаємозумовленість методів і важелів рест-

реструктуризації, що найчастіше використовуються у практичній діяльності. У даній класифікації відсутній такий метод фінансової реструктуризації як "фінансовий левеґітаж".

Однак автори не хочуть ураховувати такий важливий етап фінансової реструктуризації як визначення економічної вартості реструктуризованого підприємства. Адже економічна вартість, насамперед, виражається у вартісній оцінці бізнесу, тобто вона є критеріальним механізмом здійснення даного процесу. І наскільки реально зроблена дана оцінка, залежить ефективність реструктуризації, і саме фінансової, тому що даний процес у більшості випадків свого здійснення припускає безпосередню конвертацію.

Висновки. Узагальнення розглянутих теоретичних підходів дало змогу зробити автору висновок, що процес фінансової реструктуризації можна визначити як систему перетворень, що використовує фінансові методи й важелі, спрямовані на максимізацію прибутку власників, що передбачає трансформацію капіталу у короткостроковому періоді.

Фінансова реструктуризація може мати широкий спектр свого застосування: як санаційний захід, так і інноваційний. Погашення або трансформація заборгованості у власність припускає взаємодії й взаємозумовленість функціонування технологічних, операційних, юридичних і інших важелів.

Практичний досвід проведення фінансової реструктуризації свідчить, що збільшення ефективності виробництва можна досягти за рахунок більш ефективного використання реальних ресурсів. Причому, як правило, існує потенціал (50-60%) збільшення ефективності, який можна реалізувати, головним чином, за рахунок оптимізації механізмів управління. Першочергові критерії проведення фінансової реструктуризації є особливо значимими і основними, які повинні здійснюватися синхронно, у встановленій взаємозалежності. Тільки такий підхід дасть бажаний результат після здійснення фінансової реструктуризації.

Література.

1. Безуглый А. Ю. Об изъятии части амортизационных

отчислений и использование мощностей предприятий / А. Ю. Безуглый // Економіка України. – 2000. – № 1. – С. 34-40.

2. Аптекарь С. С. Влияние бюджетирования на организационную структуру предприятия и его инвестиционную привлекательность / С. С. Аптекарь, А. А. Жамойда // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. трудов. – Донецк: ДонНУ. – 2003. – С. 347-352.

3. Алан Тласти-Шин. Размышления по поводу реструктуризации переходных экономик / Тласти-Шин Алан // Держ. інформ. бюл. приватизації. – № 7. – 2005. – С. 15-21.

4. Белопольская Т. В. Концептуальные аспекты анализа денежных потоков в условиях нестабильной экономики / Т. В. Белопольская // Проблеми формування ринкової економіки : міжвід. наук. зб. – К.: КНЕУ, 2002. – С. 21-27.

5. Блази Джозеф Рафаэль Новые собственники. Наемные работники - массовые собственники акционерных компаний / Рафаэль Джозеф Блази, Линн Круз Дуглас. – М.: Дело ЛТД, 2004. – 620 с.

6. Салліван Джон Д. Корпоративне управління: прозоростання у відносинах між урядом і бізнесом / Джон Д. Салліван. – К.: УНДПД, 2005. – 443 с.

7. Kaplan R. S. Advanced Management Accounting / R. S. Kaplan, A. A. Atkinson // Upper Saddle Rivers New Gersey A Prentice Hall, 2001. – 379 p.

8. Модильяни Ф. Сколько стоит фирма? Теорема ММ / Ф. Модильяни, М. Миллер; пер. с англ. – М.: Дело, 2005. – 272 с.

9. Войцеховский И. В. Проблемы оценки эффективности проведения процедуры санации предприятий / И. В. Войцеховский // Держ. інформ. бюл. приватизації. – 2002. – № 5. – С. 59-61.

10. Павлов В. І. Приватизація державних підприємств. / В. І. Павлов., І. В. Коров'як. – К.: Знання, 2005. – 84 с.

11. Развитие интегрированных корпоративных структур в России / Ю. Винслав, В. Дементьев, А. Мелентьев, Ю. Якутии // Российский экономический журнал. – 2004. – № 11-12. – С. 27-41.

12. Апатов А. А. Управление реструктуризацией

предприятий / А. А. Апатов. – М.: Высш. шк. приватизации и предпринимательства, 2005. – 258 с.

13. Ансофф И. Новая корпоративная стратегия. / Ансофф И. – СПб.: ПитерКом., 2005. – 416 с.

14. Покотилова О. Экономические и правовые аспекты реструктуризации земельных отношений аграрных предприятий / О. Покотилова // Экономика АПК. – № 6. – С. 12-14.

15. Михальцов Ю. А. Исследование динамики денежных потоков предприятия в условиях высокой инфляции 1992-1997 г.г. / Ю. А. Михальцов // Вестник Московского Университета. Сер. Экономика. – 2000. – № 6. – С. 91-107.

16. Нуреев Р. Неизбежна ли приватизация? / Р. Нуреев // Вопросы экономики. – 2002. – № 6. – С. 45-48.

17. Коласс Б. Управление финансовой деятельностью предприятия. Проблемы, концепции и методы: уч. пос. / Б. Коласс; пер. с франц. – М.: Финансы, ЮНИТИ, 2006. – 436 с.

18. Білик М.Д. Управління фінансами державних підприємств. / М. Д. Білик. – К.: Знання, 2001. – 290 с.